

procedere influxus, aut conservatio totius esse, taliter quod eius suspensio sit annihilatio. Præterea, sicut creatio nullum præsupponit subiectum, ita & virtus creativa, & productiva totius existentie, ab omni subiecto est independens: omnis autem virtus creata, cum sit accidentalis, dependet ab aliquo subiecto in operari, sicut in esse. Ergo &c. Unde

77 Ad secundam confirmationem, negandum est Antecedens; quia virtus per quam instrumentum operatur, debet esse diffusa, & derivata a causa principali, & in ipso instrumento recepta, ac per illud modificata: unde cum virtus creativa, & productiva, vel conservativa existens, nec possit esse a Deo diffusa, neque in aliquo subiecto recepta, propter rationem jam assignatam, bene autem virtus productiva gratia; nullum potest dari instrumentum creationis, licet possit dari instrumentum justificationis, & productionis gratie.

78 Obijces secundo: Aliud principium quod affinitur D. Thomas, scilicet quod esse est pro prius effectus Dei, videtur falsum: quælibet enim causa efficiens dat esse suo effectui, quia efficere nihil est aliud quam dare rei actuale esse. Item illud quod subiungit, nempe quod esse, est id quod est magis intimum cubilibet rei, non videtur verum: cum enim esse sit prædicatum accidentale respectu cuiuslibet rei create, videtur esse quod illi extraneum, vel saltem non ita intimum, sicut eius quidditas & essentia.

Respondeo cum Cajetano infra q. 48. art. 6. §. ad evidentiam, quod quando D. Thomas docet, quod esse est proprius effectus Dei, per ly proprius, non intendit quod sit effectus a solo Deo procedens, sed solum quod sit effectus in solo Deum per se primo reducibilis. Unde recte notat, S. Doctor non dixisse, quod esse sit effectus solius Dei, sed quod est effectus proprius Dei; ex quo patet responsio ad probationem: dicendum est enim, cum eodem Cajetano, quod sicut ignis rei proprius effectus ignis, non tamen repugnat quod ferrum ignitum producat ignem in flamma, sed non erit effectus proprius, & per se primo ferri ignis, quia non reducitur ultimatè in ipsum ferrum, etiam ut ignitum; sed in ipsum ignem, a quo ignitum est. Sic existentia productiva quædam a creatura existente, & a qualibet causa efficiente, non tamen tanquam proprius effectus ipsius, & per se primo in creaturam reducibilis, sed in Deum tanquam in ens per essentiam, & primum existens, a quo omnis creatura existens redditur. Unde D. Thomas 3. contra Gentes c. 66. sex rationibus demonstrat, quod cause secunda non producat existentiam in suis effectibus, in virtute propria, sed solum in virtute Dei, quatenus sunt ejus instrumenta, ab ipsa mota & elevata, juxta illud quod dicitur in libro de causis, *Intelligentia non dat esse, nisi in quantum est divina*, id est (ut exponit S. Doctor) nisi in quantum agit virtute Dei.

Ad illud quod additur, quod esse existentiæ, cum cubilibet rei create sit accidentale, non est quid illi intimum sed extraneum, in primis dici potest, quod per ly *offerrei*, non solum intelligitur a D. Thoma esse existentie, sed etiam essentia, ut est sub existentia, & ut ab illa extra causas ponitur, quod, *ens participat*, appellari solet, & est effectus omnium intimus, & universalissimus.

79 Secundo respondeo, quod quando D. Thomas dicit, quod esse est magis intimum, quia est formale respectu omnium, sequitur de forma ut actuante, non autem ut constitutive: licet enim existentia sit extra quidditatem rei create, nihilominus in ratione actuante est illi intimior, cum eam antea potentialem, & in potentia solum objectiva existentem, extrahat extra causas & intime actuet, eamque disponat ut per alias formas accidentales præsupponat quod non pometret, & ponat extra causas.

80 Obijces ultimum, cum Scoto, & Vasquez: Quando D. Thomas probat Deum esse præsentem in omnibus, ex eo quod agit immediate in illis, vel intendit quod agit in omnibus immediate suppositi, vel immediate virtutis: Si primum dicatur, propositio D. Thomæ petit principium, vel supponit quod probandum est, scilicet quod Deus sit propinquus singulis rebus ad agendum, propinquitate instantiæ, & immediate suppositi. Si secundum, illa ratio nihil concludit, cum agens immediatam sola immediate virtutis, non debeat esse substantialiter, & suppositaliter præsens subiecto in quo operatur: ut constat in Sole, & aliis corporibus celestibus, quæ non sunt immediate, & per suam substantiam in visceribus terræ, quæ in eis aurum, & alia metalla producunt.

Respondeo quod quando D. Thomas probat Deum esse intime præsentem omnibus rebus, ex eo quod immediate agit in illis, loquitur de immediate virtutis, quia tamen illa virtus de qua loquitur, non est a Deo diffusa, sicut virtus qua Sol operatur, & producit aurum in visceribus terræ, sed illi intranea, & cum ejus substantia realiter identificata, recte infert, Deum esse præsentem omnibus rebus secundum substantiam, & immediate immediate suppositi, ex eo quod est illis intime præsens per talem virtutem. Eodem dicitur utitur Hugo Victorinus loco supra citato, his verbis: *Deus qui per semetipsum cuncta propria virtute facit, ubique præsens ex operatione, præsens etiam necesse est ut sit deitate.*

81 *Deus qui per semetipsum cuncta propria virtute facit, ubique præsens ex operatione, præsens etiam necesse est ut sit deitate.*

§. IV.

An operatio Dei virtualiter transiens, sit ratio formalis per quam sit præsens, & existens in rebus?

Licet resolutio hujus difficultatis facile haberi possit licet ex dictis §. præcedenti, ut tamen doctrina D. Thomæ ibidem exposita, amplius elucidetur, & magis declaratur ratio formalis, qua Deus sit præsens, & existens in rebus.

Dico secundo: Ratio formalis per quam Deus est actu præsens, & existens in rebus, est ejus operatio virtualiter transiens, quæ producit vel conservat esse in illis, vel eas movet & applicat ad operandum. Est contra Recentiores, qui exillimant rationem formalem qua Deus existit in rebus, esse vel ipsam Dei essentiam, vel ejus immensitatem nude sumptam, & ut præcudit ad operationem.

Nostra tamen conclusio expressè docetur a D. Thoma, variis in locis, præsertim in 1. dist. 37. q. 1. art. 2. his verbis: *Essentia Dei, cum sit absoluta ab omni creatura, non est in creatura, nisi in quantum applicatur illi per operationem, & secundum hoc quod operatur in re, dicitur esse in re.* Et q. 2. art. 3. *Cum dicitur (inquit) Deus esse ubique, importatur quædam relatio Dei ad creaturam, fundata super aliquam operationem, per quam Deus in rebus dicitur esse.* Item hic art. 1. docet, quod Deus est in omnibus rebus, sicut agens ad se in quod agit, & art. 3. dicit: *Deus est in omnibus per essentiam, in quantum ad se causam esse in se.* Unde particula, in quantum, denotat rationem formalem, & a priori, divinam præsentiam, & existentiam in rebus.

Eadem veritas demonstratur ratione quam his locis insinuat S. Doctor. Sicut res corporea non est in loco per suam substantiam immediate, sed per contactum quantitatis dimensivæ, ita res incorporea, & præsertim Deus, in alio non est per suam substantiam immediate, sed per contactum suæ virtutis. Quod a D. Gregorio homil. 8. in Ezechielem, lepidissime declarat, his verbis: *Deus ubique est, & ubique totus est. Omnia tangit, nec tamen aequaliter tangit. Quædam enim tangit ut sit, nec tamen ut vivat & sentiat, sicut sunt cuncta insensibilia. Quædam tangit ut fiat, vivat, & sentiant, non tamen ut discernant, sicut sunt bruta animalia. Quædam tangit ut sint, vivant, sentiant, & discernant, sicut est humana, & angelica natura. Similia habet Divus Thoma 3. contra Gentes cap. 69. & hic art. 2. ubi dicit, *Incorporea non sunt in loco per contactum quantitatis dimensivæ, sicut corporea, sed per contactum virtutis.* Sed hic Dei contactus non fit per quantitatem molis, sed per applicationem virtutis, ut constat: Ergo per talem applicationem, seu actionem virtualiter transiunt, Deus est præsens, & existens in rebus.*

Confirmatur & magis illustratur hæc ratio: Deus dicitur esse in creaturis, quatenus realiter contingit illas. Sed essentia divina, immediate ratione sua, præcudit ab operatione, non habet realem contactum cum omnibus creaturis; quia nec conjungitur illis contactu quantitativo, neque ut forma, nec ut accidens, nec ut suppositum sustentans: Ergo est in illis solum ratione operationis transiens. Addo quod, Deus est in creaturis, sicut ens per essentiam in entibus per participationem: Sed hoc modo non est actu in illis, nisi quatenus sunt a Deo causate, media operatione transiente: Ergo hæc operatio est ratio talis existentie, & presentie Dei in rebus.

Confirmatur amplius: Deus non existit formaliter & actu in rebus, nisi secundum quod fecit illas a se dependere: Deus enim non comparatur actu ad creaturas, nec actu illas comotat, nisi secundum quod terminat dependentiam illarum a se: Ergo cum ultima ratio, per quam Deus facit creaturas actu a se dependere in essendo, vel in operando, fit actio virtualiter transiens, per quam illas producit, aut conservat in esse, vel illas movet & applicat ad operandum, illa quoque erit ratio per quam formaliter & actu existit in rebus.

Probat secundo conclusio: Nulla denominatio potest Deo in tempore advenire, nisi ex reali mutatione creaturarum; cum enim nova denominatio realis adveniat ratione alicujus nove realitatis, & illa nova realitas Deo non possit advenire, quia immutabilis est, debet advenire re: Sed Deus non immutat intrinsece creaturam, nisi ratione operationis virtualiter transiens, per quam aliquid in ea producit: Ergo non denominatur præsens & existens in rebus, nisi ratione talis operationis.

Probat tertio conclusio: Eodem modo proportionaliter philosophandum est de presentia Dei generali, quam habet in omnibus rebus, & de specialia, qua præsens est in justis per gratiam, in beatis per gloriam, & in humanitate Christi

Christi per unionem hypostaticam: Sed presentia specialis Dei in anima justis, in intellectu beati, & in humanitate Christi, fundatur in hoc quod specialis modo, distincto a communi, perficit creaturas, infundendo eis gratiam & caritatem, aut uniendo illis suam essentiam per modum speciei; vel per modum substantiæ & termini, ut constat ex infra dicendis; Ergo similiter presentia generalis Dei in omnibus rebus, fieri debet ratione alicujus operationis perficientis creaturam, & productentis aut conservantis in ea existentiam, vel eam moventis & applicantis ad operandum.

86 Probat quarto: Deus magis est in locis ut illa continent, quam ut in illis contentus, ut docet Dionysius cap. 10. de div. nom. his verbis: *Ipsè est sedes quæ omnia continent, & continetur, & firmat, & fundat, & continetur.* Unde egregie Augustinus, *Tu habitas in domo; si substantia fueris, habitas, Deus autem sic habitas in Cælis, ut si ipse discesseris, ipse cadant.* Et Gregorius Magnus homil. 17. in Ezech. 1. (inquit) *est rebus interior, & exterior: ipse inferior & superior, regendo superior, & regendo inferior; replendo interior, circumdando exterior: sicque est intus ut portet, sic circumdatur ut penetret, sic præcedit ut portet, sic portat ut præcedat.* Sed Deus non continet loca, nec ea portat, & sustinet, nisi per suam operationem virtualiter transiuntem; qua res producit, vel conservat in esse juxta illud Apostoli ad Hebræos 1. *Importans omnia verbo virtutis sue:* Ergo Deus non est in locis, nisi ratione sue operationis virtualiter transiens.

87 Denique stabiliti potest nostra sententia, impugnatione altarum. Inprimis enim illa quæ docet Deum esse in rebus creatis immediate per suam essentiam, tanquam per rationem formalem, omni probabilitate caret; quia Deum existere in rebus creatis, connotat actualem existentiam ipsarum creaturarum: Sed Deus ratione sue essentia præcise, non dicit ordinem ad existentiam creaturarum; cum divina essentia secundum se sit independens & absoluta ab omni creaturarum respectu: Ergo illa non est ratio formalis qua Deus est præsens & existens in rebus. Quam rationem insinuat D. Thomas his verbis supra relatis: *Essentia Dei, cum sit absoluta ab omni creatura, non est in creatura, nisi in quantum applicatur illi per operationem.*

88 Præterea, in rebus corporalibus distinguitur id quod est in loco, & ratio essendi in loco: nam substantia rei corporeæ est in loco, & ratio essendi in loco est ejus dimensio: Ergo similiter in rebus spiritualibus hæc duo distinguenda sunt: scilicet substantia divina, vel angelica, quæ est in loco, & ratio per quam existit in loco. Unde quando dicitur, quod Deus est in omnibus rebus per essentiam, significatur solam quod ejus essentia, vel substantia ubique est, non tamen quod illa sit ratio formalis essendi ubique, per quod dicitur *ipse hallucinato, & equivocate* Adversariorum existimantium: idem esse Deum esse in rebus per essentiam & esse in rebus ratione essentia.

89 Alia etiam opinio, quod essentiam & immensitatem Dei, esse illi rationem formalem actu existentem in rebus, non videtur verior, aut probabilior: nam ab æterno Deus est immensus, & infinitus; & tamen ab æterno non est in creaturis: Ergo immensitas non est ratio actus essendi in rebus, sed solum est ratio formalis per quam potest in illis existere, supposito quod illas producat.

Addo quod Deus diversimode est in diversis creaturis, ut constat ex infra dicendis: Sed hoc non competit illi formaliter ratione immensitatis præcise, sed quia diversimode conjungitur ipsis creaturis, per ordinem ad diversos effectus quos in illis causat: Ergo ratio per quam Deus actu existit in rebus, non est ipsa immensitas præcise & nude sumpta, sed ut applicata & conjuncta rebus, per operationem virtualiter transiuntem. Sicut licet divina omnipotentia secundum se sit productiva creaturarum, non est tamen ratio illas producentis actu, nisi ut applicata per liberum decretum voluntatis divinæ, ut in Tractatu de scientia Dei dicemus disp. 2. art. 2. & 4.

§. V.

Corollaria præcedentis doctrinæ.

90 Ex dictis colliges primo, quod licet in Angelis ratio formalis presentia localis ad corpora, sit operatio, & contactus virtutis, sicut in Deo, ut ostendimus in tractatu de Angelis disp. 4. art. 1. alter tamen pertinet operatio in Angelo, ad rationem formalem presentem in rebus, alter in Deo: nam in Angelo requiritur operatio ad contactum, quatenus non totum elicet effectum ex corpore cui applicatur, sed quatenus per eam talem operationem, prius se reddit applicatum corpori, ut subiecto præsupposito, ex quo debet effectum producere, quam ipsum effectum operetur. Ratio est, quia Angelus operatur per virtutem educativam, atque ita non facit, sed præsupponit subiectum cui ejus virtus operativa applicatur & unitur: virtus autem divina, cum sit creativa, ita universalissima est, quo nihil respicit ut subiectum, quod non sit etiam effectus

fectus ejus; unde operatio non reddit illum præsentem, per modum applicationis ad rem præsuppositam, sed per modum effectivam ad rem productam. Ex quo

Colliges secundo, Aliud notabile discrimen reperiri inter contactum virtutis divinæ & angelicæ: contactus enim virtutis divinæ est intimus, & illapsivus in res quatenus in illis producit, & conservat esse, quod est id quod in eis est magis intimum, ut antea exposuimus: Unde D. Thomas in 1. dist. 8. q. 1. art. 5. ad 3. explicans quomodo Deus contactu suo illabitur rebus, inquit: *In officio non intras, nisi ille qui dat esse, scilicet Deus creator, juxta illud Ezech. 44. Porta hæc clausa erit: non aperietur, & vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam.* Contactus autem virtutis angelicæ; cum non sit productivus, & conservativus existentie, sed eam præsupponat in subiectis circa quæ operatur, non est intimus & illapsivus; sed extrinsecus & superadditus. Quare licet Angelus, quando circa aliquod corpus operatur, in illo sit intime, quoad terminos loci & quantitatis, ut ibidem dicit D. Doctor; non tamen est intra terminos essentie & substantie illius, sicut Deus, quæneque quantitatem, neque materiam, neque substantiam, neque aliud entitatis præsupponit in rebus, sed omnia per contactum suæ virtutis efficit.

Colliges tertio, Melius dici Deum constitui in rebus per applicationem creaturarum ad seipsum, quam per applicationem sui ad creaturas: quia sine ulla sui mutatione incipit existere in rebus, per solum mutationem ipsarum. Unde dicebat Apollolus: *Non longe est ab unoquoque nostrum, in ipso enim vivimus, movemur & sumus.* Et SS. Patres supra relati, docent Deum in creaturis esse, non ut contentum ab illis, sed ut illas continentem & conserventem per contactum suæ virtutis, juxta illud Apostoli ad Hebræos 1. *Portans omnia verbo virtutis sue.*

Colliges quarto, Operationem virtualiter transiuntem, non esse Deo rationem essendi in rebus, præcise ut se tenet ex parte ipsius, & est ejus substantia: nec præcise ut se tenet ex parte creature, alioquin esset in rebus per aliquid creatum formaliter, quod dici non potest, sed ut connotat, & infert immutationem passivam creature; atque adeo ratio formalis existentie Dei in rebus, est aliquid divinum; conditio vero seu connotata, est aliquid creatum, immutatum & derivatum ex tali increato.

Colliges ultimo, Attributum immensitatis ad duo attributa consequi, & habere respectum ad illa secundum duplicem ejus considerationem: Si enim immensitas consideretur quantum ad suam extensionem virtualem, ratione cuius potest omnibus rebus coextendi, licet in infinitum multiplicetur, sequitur ad attributum infinitatis, & ideo D. Thomas, post attributum infinitatis, tractavit de immensitate; quia ut ipse dicit initio hujus quaestionis: *Infinito convenit esse ubique.* At vero immensitas, secundum quod importat modum tangendi creaturas, per operationem virtualiter transiuntem, & dantem, vel conservatam esse in omnibus rebus, consequitur ad attributum omnipotentie. Unde Sap. 7. dicitur quod *Divina sapientia ubique attingit propter suam munditiam;* & subdit: *Vapor est enim virtutis Dei.* Quibus verbis Scriptura præsentiam Dei in omnibus rebus, infert ex ejus potentia & virtute operativa.

§. VI.

Solventur Objectiones Adversariorum.

91 Obijces primo: Modus quo Deus existit in rebus creatis, per essentiam, est distinctus ab alio, quo in eis dicitur esse per potentiam, ut colligitur ex D. Thoma hic art. 3. Sed Deus existit in rebus per potentiam, mediante operatione talis potentie: Ergo ratio essendi per essentiam in omnibus rebus, non potest esse operatio Dei virtualiter transiens.

Confirmatur primo: Si per impossibile daretur aliquid ens non productum a Deo, adhuc ex vi immensitatis, Deus esset illi præsens, & ab eo inditans: Ergo presentia Dei in rebus, non fundatur in ejus causalitate, & operatione. Consequentia patet, Antecedens probatur. Res illa non producta a Deo, esset in aliquo loco, Ergo cum sphaera divina immensitatis sit infinita, & ad omnia loca se extendat, Deus ratione suæ immensitatis esset præsens tali creature.

Confirmatur secundo: Si operatio Dei virtualiter transiens, esset ratio formalis per quam Deus esset præsens & existens in rebus, sequeretur quod attributum immensitatis Dei, esset fundatum in ejus operatione ad extra, eamque tanquam causam virtualem, & rationem a priori supponeret. Sed hoc non potest dici, cum immensitas necessario, immutabiliter, & ab æterno, Deo conveniat, & operatio virtualiter transiens sit ei libera, & ei conveniat solum in tempore: Ergo operatio transiens non est ratio formalis, per quam Deus fiat præsens & existens in rebus.

Ad objectionem respondeo negando Minorem, non enim operatio, sed potentia ipsa est Deo ratio existendi in rebus per potentiam; nam si Deus nihil actu operaretur, sed solum posset operari in rebus, in illis esset, non quidem per essentiam & substantiam, sed per virtutem, & potentiam. Unde D. Thom. hic art. 3. Deus est in omnibus per potentiam, in quantum omnia ejus potestati subiacent, & in omnibus per essentiam, in quantum adesse omnibus, causa efficiens.

Ad primam confirmationem, nego Anteced. Sicut enim si separaretur quantitas ab aqua que est in vase, illa non diceretur amplius esse in vase, tamquam in loco; quia cum substantia corporea non sit in loco, nisi ratione quantitatis, qua tangit superficiem alterius corporis ambientis, sublatam quantitate, non posset amplius remanere in loco, nec ab aliqua superficie corporis ambientis contineri. Ita similiter, cum creatio sit contactus formalis, quo divina virtus creaturas contingit, easque sibi applicat, & conjungit, si per impossibile aliqua res non esset a Deo per creationem, Deus non esset illi prefrens, nec indilians positive, sed tantum negative: sicut (ut per se patet in eodem exemplo) aqua illa spoliata quantitate, diceretur vasa prefrens, & ab eo indilians, solum prefrens, & indilians negativa. Vel etiam sicut Angelus qui nullibi operatur, dicitur esse negative prefrens, & indilians a loco in quo posset operari, ut dicitur in Tractatu de Angelis disp. 4. art. 1. §. 7.

Verum si licet Adversariis ex suppositione impossibili argumentari, nobis etiam licebit ex simili suppositione contra illos arguere. Si enim per impossibile Deus non esset immensus, & non haberet vim replendi omnia loca: si tamen produceret aliquam creaturam, esset illi prefrens: Ergo Deus non est prefrens rebus ratione immensitatis, sed ratione operationis.

Ad secundam confirmationem, nego sequelam Majoris: Quamvis enim actualis prefrens, & existentia Dei in rebus, fundetur in ejus operatione virtualiter transfrens, non tamen attribuitur immensitati: quia illud non consistit in actuali prefrens Dei in rebus, sed in aptitudine & potentia quam habet ad existendum in illis, seu in vi repleta omnis loci existentis, aut possibilib. Unde cum talis vis & aptitudo, necessario, & ab aeterno Deo conveniat, attribuitur immensitati necessarium est esse aeternum, quamvis actualis prefrens Dei in rebus, sit temporanea, ac dependens a libero decreto suae voluntatis, ejus omnipotentiam applicantis ad illarum productionem & conservationem.

Obijcies secundo: Posterior non potest esse ratio formalis prioris: Sed Deum esse alicubi, prius est quam Deum ibi operari, quia operari sequitur esse: Ergo operatio non est ratio formalis, per quam Deus sit prefrens & existens in rebus.

Respondeo negando Minorem: Deus enim non est prius in aliqua creatura, quam operetur in ea, immo natura prius est quod Deus operetur in ea, quam quod in ea existat, cum operatio virtualiter transfrens, sit et ratio formalis cur sit in aliqua re, ut offensum est. Unde ad illud quod additur, nempe, quod operari sequitur esse, dicendum est quod operari sequitur esse, in ordine essendi, non tamen in ordine locandi: immo potius in isto ordine, in substantiis spiritualibus, esse in loco, sequitur ad operationem.

Ut hoc fiat evidentius, & facilius diluatur argumenta adversariorum, breviter exponenda est subtilis & acuta doctrina ingeniosi Cajetani qui hic art. 1. & infra q. 52. art. 1. observat, in re locata, sive spirituali sive corporea, tria esse consideranda, que secundum diversos respectus habent rationem prioris & posterioris. In rebus enim corporeis est substantia que locatur, quantitas que est ratio locandi, & ubi suo relatio prefrens, que sequitur ad illam tanquam ad proprium fundamentum. Similiter in substantiis spiritualibus, est ipsa Dei, vel Angeli substantia, que est prefrens & indilians a loco; operatio virtualiter transfrens, que est contactus virtutis, per quem fit prefrens; & relatio vel denominatio prefrens, que in eo fundatur. Et haec tria diversimodo considerari possunt, & juxta diversas consideraciones habere rationem prioris & posterioris. Si enim considerentur in ordine essendi, substantia tenet primum locum, secundum quantitas dimensiva in rebus corporeis, & contactus virtutis in substantiis spiritualibus, & tertium relatio seu denominatio prefrens. Secus est in ordine locandi: nam in tali ordine primum est quantitas dimensiva in rebus corporeis; & contactus virtutis in spiritualibus; secundum ipsa substantia rei corporee vel spiritualis, que locatur; tertium relatio vel denominatio prefrens; quae in tali contactu quantitate, vel effectivo fundatur.

Obijcies tertio: Si Deus fieret prefrens rebus ratione operationis, attribuitur immensitati non esset virtualiter distinctum ab attributo omnipotentis: Deus enim non diceretur immensus, nisi quia omnipotens: Sed hoc est falsum, & contra communem sententiam Theologorum, qui docent haec attributa virtualiter in se distingu: Ergo & illud.

Respondeo negando sequelam Majoris: nam licet immensitas Dei radicaliter sit ab ejus infinitate & omnipotentia, non tamen formaliter est unum & idem attributum; quia attributa virtualiter distinguantur in Deo, ut aequivalent diversis perfectionibus creatis, ad diversitates pertinentibus; in creatis autem triplicem reperimus quasi latitudinem, scilicet durationis, virtutis agenda, & extensionis ac diffusivis in ordine ad spatium: prima latitudo competit aeternitati, secunda omnipotentia, tertia immensitati, unde tria illa attributa virtualiter distinguantur. Et licet operatio Dei pertineat tam ad immensitatem, quam ad omnipotentiam, diversimode tamen; nam ad omnipotentiam pertinent, ut ratio agendi in genere causae efficientis; ad immensitatem vero, ut ratio formalis, reddens Deum acti praesentem, & existentem in locis.

§. VII.

Utrum Deus sit actus & positive prefrens in locis, seu spatii imaginarii?

Notandum primo: Per spatia imaginaria Theologos intelligere, privativa quadam intervalla, seu spatia quadam vacua & inania, que concipiunt extra caelos, & que possunt repleri a corporibus cuius ibi Deus posset producere. Sicut etiam ante hujus universi fabricam, fingimus fuisse vastitatem quadam inanem & vacuum, in spatium quod nunc occupat universum, quae erat aequalis extensionis cum illo. De utroque ergo hoc spatium imaginario inquirimus, an Deus sit, vel fuerit in eo actu, formaliter, & positive prefrens; id est, an Deus de facto habitaverit in his spatiis, in quibus constitutum est universum, antequam ipsum condideret, & an modo sit extra caelos, ubi adhuc nihil produxit, quod ut magis explicetur.

Notandum secundo, seu potius suspendendum tanquam certum: Deum esse extra totum universum, si ly extra, negative sumatur; id est significet, quod Deus non limitatur, nec coarctatur intra ambitum universi, cum ejus virtus sit infinita, & immensa, nec ullis limitibus aut terminis claudatur, vel circumfcribitur, unde dicitur 3. Reg. 8. si calum & cali calorem se capere non possunt, quanto magis domus haec. Sed si ly extra sumatur positive, ita ut significet, quod Deus sit positive prefrens, & existens in illis spatiis, que fingimus & imaginamur esse extra caelos, & totum universum; illud est quod in controversiam vertimus, & de quo procedit praesens difficultas.

Notandum tertio: Duplicem adhuc posse distinguere praesentiam positivam: unam formalem & actualem, qua aliqua res est de facto prefrens, & existens in loco; alteram vero potentialem, seu fundamentalem, ratione cuius est apta, seu potens in eo existere; licet de facto in eo non existat. Unde Cajetanus & alii, duplicem praesentiam in Angelis distinguunt: unam actualem, qua de facto constituantur praesentes loco per operationem, & applicationem virtutis circa aliquod subiectum; & aliam veluti potentialem, quam vocant, *praesentia ordinis*, per quam redduntur praesentes loco, inchoative solum & incomplete, & quam dicunt habere Angelos custodes erga clientes, etiam quando actu circa illos non operantur. His praemissis,

Dico: Deum non esse actu & positive extra caelos, in locis seu spatiis imaginariis, sed negative tantum, & fundamentaliter, quatenus divina substantia non limitatur, nec coarctatur intra ambitum universi, & est potens ad novos mundos condendos in illis spatiis, que imaginamur esse supra caelos. Ita communiter docent Thomista, quibus ex recentioribus subferunt Vasquez, & Granada, Tannerus, Meracius, Moncaus, & alii; contra Suarez, Molinam, Valentiam, & Lessium.

Probatur primo conclusio ex Sanctis Patribus, qui ad illam interrogationem, ubinam esset Deus antequam mundum creasset? respondere fuisse tantum in seipso. Sic Tertullianus adversus Praxeam cap. 5. *Ante omnia* (inquit) *erat Deus spiritus iste sibi & mundus & locus & omnia.* Et Minutus Felix in Octavio, ait *palam esse quod ante mundum Deus fuerit iste pro mundo.* Item Augustinus super Psalmum 122. explicans illa verba: *Qui habitans in caelis,* sic ait: *Antequam faceret caelum, ubi habitabat, & antequam faceret sanctos, ubi habitabat?* Et respondet: *In se habitabat Deus, apud se habitabat, & apud se est Deus.* Quibus consonant antiqui illi versiculi, quos recitat Dionysius Carthusianus in 1. dist. q. 1.

Dic ubi tunc esset, cum praeter omnia nihil esset?
Tunc, ubi tunc, in se, quoniam sibi sufficit esse.

At si Deus ante creationem mundi, fuisset positive prefrens & existens in spatiis imaginariis, in alio quam in seipso fuisset: Ergo non est prefrens positive in spatiis imaginariis: Unde Augustinus 7. Confess. c. 1. falsam esse docet hanc imaginationem, qua Deus cogitatur prefrens & existens in infinitis spatiis. Ita (inquit) *se vixit vixit hanc grandem per infinita spatia undique cogitatum penetrare*
totum

etiam mundi molem, & extra eam quaqueversum per immensa sine termino, ut haberet se terra, haberet caelum, haberet omnia, & illa finirentur in se, in vero nusquam, Et subdit, ista suspicabar, quia aliquid cogitare non poteram, nam falsum erat.

105 Probatur secundo conclusio ratione desumpta ex D. Thoma in 1. dist. 37. q. 2. art. 3. in argumento sed contra, & ex D. Bonaventura ibidem puncto 2. art. 1. q. 2. Deus non potest esse in nihilo; quia in nihilo nihil est, inquit S. Thomas: Sed spatia imaginaria nihil sunt; illa enim sunt pure phantastica, nec habent esse, nisi in imaginatione Adversariorum: Ergo Deus non est in spatiis imaginariis. Unde D. Bonaventura ibidem: *Scilicet est dicere, Deum esse in eo quod nihil est.*

Confirmatur: Eadem est ratio de locis imaginariis, ac de rebus imaginariis: Sed Deus non est in rebus imaginariis v. g. in chimera, hircocerbo, aliique similibus humanae mentis deliriis: Ergo nec in spatiis imaginariis.

106 Probatur tertio alia ratione quam habet D. Thoma ibidem. Ubi cumque Deus est, ibi est per suam operationem transeuntem: Sed Deus nihil actu operatur in spatiis imaginariis: Ergo in illis non est actu prefrens. Major praerogativa quod est D. Thoma loco citato, sufficienter fuit a nobis supra demonstrata. Minor autem est evidens, ubi enim nullus est effectus, ubi nulla est Dei operatio transeuntis, cum operatio Dei transeuntis semper inferat aliquem effectum ad extra productum: sed in spatiis imaginariis nullus est effectus a Deo productus, ut constat: Ergo nec ulla Dei operatio transeuntis.

107 Confirmatur primo: praesentia quam habet Deus in ordine ad ea que sunt extra se, est praesentia per modum contenti, & non per modum contenti; ut supra ostendimus ex SS. Patribus: Ergo cum spatia imaginaria, a Deo contenti non possint, nam illud quod nihil est, non est capax ut contineatur ab alio; Deus eis non est actu & positive prefrens.

108 Confirmatur secundo: Eodem modo proportionaliter philosophari debemus, de praesentia generali, qua Deus denominatur prefrens, & existens in omnibus rebus, ac de specialia, quam habet in anima ipsi perceptam, in intellectu beati per gloriam, & in humanitate Christi per unionem hypotaticam. Sed haec praesentia specialis Dei, non potest haberi nisi ad iustum, & ad beatum, & humanitatem, ut actu sibi realiter: Ergo nec etiam habebit primam praesentiam generalem; nisi sibi actu sibi realiter creaturae ab illo productae, que cum nulla sit in spatiis imaginariis, in illis Deus actu prefrens, & existens non erit.

109 Probatur quarto: Denominatio extrinseca, qua Deus de novo denominatur actu & formaliter prefrens creature, fundari debet in aliqua mutatione ex parte creaturatum, ut supra offensum est: Ergo ut Deus habeat relationem aut denominationem praesentiam ad aliquem locum, necesse est quod ille subeat aliquam mutationem ex actione divina in ipsum: Sed spatia imaginaria nullam subeunt mutationem ex divina operatione, quandoquidem in eis Deus nihil operatur: Ergo non potest denominari actu & formaliter prefrens spatiis imaginariis.

110 Denique probari potest nona conclusio, & confutari Adversariorum sententia, argumento ad hominem, ex illorum principiis desumpto. Idcirco enim illi docent, substantiam Dei esse extensam supra caelos, & positive praesentem spatiis imaginariis, quia ratione suae immensitatis est infinita in extensione locali: Sed haec ratio non concludit: Ergo praecipuum Adversariorum fundamentum corrui. Minor probatur: Aeternitas non minus est infinita in ratione durationis, quam immensitas in ratione extensionis, seu in vi repleta loci: Sed aeternitas ratione suae infinitatis, non se extendit ad res praeteritas & futuras, & multominus ad tempora imaginaria, neque illa realiter ambit & continet, ut Adversarii docent contra Thomistas; quia (inquunt) cum res praeterite vel futurae non sint in rerum natura, non possunt ab aeternitate, quamvis infinita in ratione durationis, realiter contineri: Ergo similiter, cum spatia imaginaria non sint actu in rerum natura, nec habent esse nisi in imaginatione nostra, Deus ratione suae immensitatis, licet infinita in ratione locandi, ad illa non potest actu & positive se extendere. Unde D. Thomas in 1. dist. 37. q. 2. art. 3. ait *Deo non convenire ad aeterno indige esse, non defectu sui, sed defectu rerum qua ab aeterno non fuerant, ut alicubi Deus esset.*

111 Diceo, idem argumentum posse retorqueri contra nos, si enim aeternitas, ratione suae infinitatis realiter se extendat, non solum ad res praesentes, sed etiam ad praeteritas & futuras, ut docent Thomista, etiam immensitas, ratione infinitatis in ratione locandi, se extendet ad loca, non solum realia, sed etiam imaginaria; nec solum ad praesentia, & existentia fed etiam ad futura.

Respondeo negando Consequentem, & veritatem, propter duplicem rationem discernimus. Prima est, quia aeternitas consistit formaliter in latitudine infinita in ratione durationis; unde cum infinitum in aliquo genere, & omnes ejus rationes, perfectiones, & differentias in se con-

tineat, aeternitas ratione suae infinitatis, ad omne tempus, omnesque ejus durationes, & differentias se extendit, ac proinde continet, non solum res praesentes, sed etiam praeteritas & futuras. Immensitas vero est infinita solum in ratione locandi, unde solum se extendit ad loca que sunt, non vero ad imaginaria, vel futura, quia locus ut futurus, non pertinet ad lineam immensitatis, fed durationis. Secundum discrimen consistit in eo quod alio modo comparantur loca ad immensitatem, quam tempora ad aeternitatem, nam aeternitas in ratione mensurae superioris continet tempus, & omnes ejus durationes, & differentias; immensitas vero existit in rebus, & formaliter in locis continetur: quamvis illa etiam immensitatem temporis; e contra vero, cum spatium reale, sit temporale, immensitas divina non dicitur esse in locis ab aeterno, sed solum in tempore.

§. VIII.

Diluuntur Argumenta Adversariorum.

Obijcies primo, Scriptura & SS. Patres frequenter docent, quod Deus est supra caelos, & extra mundum: Sed supra caelos, & extra mundum, non sunt nisi spatia imaginaria: Ergo Deus est in spatiis imaginariis. Minor constat: Major autem probatur. Dicitur enim Job 22. *An non cogitas quod Deus excelsior Calo sit, & supra stellarum verticem subsistat?* Item Dionysius cap. 9. de divinis nominibus *Deus excelsus super omnem magnitudinem fundatur, & super expanditur.* Nazianzenus Apologia 1. *Deus in universo est, & supra universum.* Hilarius 1. de Trin. *Deus mundo inest interior, excedit exterior.* Denique Prudentius in Hymno de S. Romano, sic habet: *Deus pervenit, res instabilis, extraque, & intra replet, ac superfluit.*

Respondeo primo, illas omnes auctoritates intelligi juxta id quod docet Augustinus libro de natura boni cap. 3. nempe quod Deus est supra mundum, & extra mundum, non spatii locorum, sed ineffabilis & singulari potentia: quod esse praesentem supra caelos & extra mundum, fundamentaliter, & in potentia, ut tertio notabili declaravimus.

Respondeo secundo cum D. Thoma hic artic. 1. ad 1. & 3. Deum esse supra mundum, per excellentiam suae naturae, non locali praesentia. Quod etiam eleganter declarat Chrysostomus in hac verba Symboli Semon. 47. *Sed ad deitatem patrii: Confessio* (inquit) *nostra, non divini confessio loca sed virtutis assignat: Deum enim loca nescit.*

Respondeo tertio, Deum esse supra caelos, & extra mundum negative, quatenus ejus virtus, & substantia non comprehenditur, nec limitatur a locis, sed potest ultra caelos, novos mundos creare. In quo sensu intelligendus est Augustinus, dum libro 11. de civitate cap. 5. contra aliquos Philosophos disputans, & faciens comparationem temporum & locorum, que nos imaginamur extra mundum, & ante mundum, sic ait: *An forte substantiam Dei, quam nec includunt, nec determinant, nec discerpunt loco, sed eam, sicut de Deo sentire dignum est, fatetur incorporata praesentia ubique esse a causis locorum extra mundum, spatii absentem esse dicturi sunt, & uno tantum, atque in comparatione illius infinitatis, tam exiguo loco in quo mundus est, occupatum? non opinor eos in haec quae verba progressos.* His enim verbis solum declarare intendit, divinam substantiam, non ita esse huic universo praesentem, ut sit limitata & coarctata ab illo, & non possit in infinitis ibi praesentem fieri. Unde statim subdit. *Cum igitur unum mundum, ingenti quidem male corpora, sinitum tamen, & loco suo determinatum, & operante Deo factum esse dicant: quod respondens de infinitis ante mundum locis, inquit in eis ab opere Deo cesset; hoc sibi respondeant de infinitis ante mundum temporibus, cur in eis ab opere Deo cessaverit, &c.*

Obijcies secundo: D. Thomas quodlibet 12. art. 1. sic ait: *Deus non solum est in his que sunt, sed etiam in imaginariis, & in praeteritis, & in futuris:* Ergo sicut Deum, non solum esse praesentem in locis, & spatiis realem, sed etiam in fictis, & imaginariis.

Respondeo D. Thomam solum intendere, quod Deus est in imaginatis, non actu, sed virtute. Et quod hic sit verum & legitimus ejus sensus, constat ex eo quod dicit. *Deus est in imaginatis, sicut in praeteritis, & in futuris:* Atqui in rebus praeteritis & futuris, Deus non est actu, sed potentia tantum: Ergo nec in locis seu spatiis imaginariis.

Obijcies tertio. Tantum habet Deus ratione suae immensitatis, & omnipotentiae, quantitas, virtutis, quantum haberet quantitas corporeae corpus infinitum, si daretur: Sed si daretur corpus infinitum, tanta esset quantitas ejus corporea, ut de facto omnia loca imaginaria repleret:

Ergo etiam tanta est quantitas virtutis in Deo, ut de facto omnia loca imaginaria replent.

Respondet distinguendo Majorem: tantam habet quantitatem virtutis, eodem modo se habentem in ordine ad locum quo quantitas molis, nego Majorem: diversimode se habentem, concedo Majorem, & data Minori, nego Consequentiam.

Explicatur: Hoc intercedit discrimen inter quantitatem molis, & virtutis: quod quantitas molis, absolute, & independenter ab operatione, est ratio locandi substantiam corpoream: unde si daretur corpus infinitum, quamvis illud non esset activum, & nullibi operaretur, esset tamen ubique presens, & omnia spatia & loca repleret: quantitas autem virtutis, non est ratio locandi substantiam spirituales, nisi quatenus operatur, & producat aliquid effectum ad extra. Quare licet virtus divina sit infinita, si tamen illa nihil operaretur, ad extra, sicut de facto in spatiis imaginariis nihil operatur, nullum locum Deus sua immensitate repleret, sed solum esset in seipso, sicut erat ante mundi creationem.

116 Obijes quarto: Antecedenter ad contactum divinum quo immutat creaturas, intelligitur divina substantia habere in se immensitatem: Ergo etiam antecedenter ad illam, concipitur fundare presentiam ad omnia loca, & spatia, etiam imaginaria. Antecedens est certum, cum immensitas conveniat Deo necessario, & ab aeterno. Consequens vero probatur: Effectus formalis immensitatis, ut est specialis attributum, est reddere Deum presentem rebus, presentia infinita: Sed presentia infinita, ad omnia loca, & spatia, etiam imaginaria, debet se extendere: cum nulli certo loco, & spatio sit definita, & coarctata. Ergo &c. Respondet, concedo Antecedente, distinguendo Consequens: Ergo antecedenter ad contactum concipitur fundare presentiam, virtuales & immensitatem, concedo: formalem & immediatam, nego.

117 Explicatur: Immensitas Dei non habet pro effectu formali, facere substantiam Dei presentem, per immediatam comparationem, & applicationem ejus ad loca, quasi necessario eis allegitur, seu applicetur, sed effectus formalis ejus est reddere Deum, ut ita loquar, contactum omnium loci imaginabilis, ac proinde virtualiter, & mediate illi presentem, quatenus potest in quocumque loco imaginabili ponere aliquam creaturam. Sicut effectus formalis omnipotentiae, non est producere res actu, sed reddere Deum potentem illas producendi. Quomodo ergo, ut Deus sit & dicatur ab aeterno omnipotens, non est necesse, quod ab aeterno produxerit creaturas, sed solum quod ab aeterno fuerit potens ad illas producendas: ita etiam ut sit & dicatur ab aeterno immensus, non requiritur quod ab aeterno repleret omne spatium imaginabile, sed quod aptus sit & potens replere omne spatium reale, quod potest producere. Et in hac vi repletiva omnis spatii consistit formaliter divina immensitas, ut supra annotavimus: sicut in vi productiva cujuscumque rei possibilis, consistit formaliter divina omnipotentia.

118 Ultimo arguitur ab inconvenientibus, quae videntur sequi ex nostra sententia. Nam primo sequitur Deum posse mutari, potest enim supra dictum mundum creare aliquid corpus: Ergo si non sit actu presens, & existens in illo spatio imaginario, in quo tale corpus poneretur, Deus mutaretur, acquireret novam presentiam, & incipiendo esse tibi non erant.

Secundo sequeretur quod divina substantia posset esse velati a se divisa, & quasi discontinua: si enim Deus in spatiis imaginariis, produceret duo corpora inter se distantia, tunc vel Deus, secundum suam substantiam, esset in medio illorum corporum, vel non: Si primum, haberet intentum, cum tale medium non sit spatium reale, sed imaginarium. Si secundum, divina substantia esset a se divisa, ac veluti discontinua: quia esset in utroque corpore, & non in medio.

Tertio sequitur, Deum posse moveri per accidens: moveri enim per accidens est moveri ad motum alterius, sicut nauta movetur per accidens ad motum navis: Sed Deus posset moveri ad motum alterius: Ergo posset moveri per accidens. Minor probatur: si Deus produceret aliquid corpus in spatiis imaginariis, tale corpus posset moveri in ordine ad mundum, vel mundum in ordine ad ipsum: Ergo cum Deus esset utriusque presens secundum suam substantiam, ad motum utriusque, per accidens moveretur: Sicut anima per accidens ad motum corporis movetur, & corpus Christi ad motum specierum.

119 Respondet oes qui talia obijciunt, esse rebus sensibilibus & corporalibus nimis addictos, nec percipere ea quae Dei sunt: sed de illo (ut dicit Vasquez) tamquam de re corporea sentire, ac philosophari. Unde ad primum respondeo negando sequelam: sicut enim quando Deus in tempore creavit mundum in hoc spatio in quo nunc est, non est mutatus acquirendo novam presentiam ad illum, sed tota mutatio fuit ex parte creaturae, quae transivit de non esse ad esse, ita etiam, licet jam produceret de novo aliquid corpus in spatiis imaginariis, & fieret

illi presens secundum suam substantiam, in se non mutaretur, sed tota mutatio se teneret ex parte effectus de novo producti. Ratio est, quia Deus non sit presens creaturae, nisi agendo in illam, eamque actione sua immutando, ut supra ostendimus: ex hoc autem quod Deus causat & immutat aliquid, non movetur, nec mutatur in se: quia non agit ut motus ab alio, neque ut transiens de potentia ad actum, sed ut pure movens, & actus purus. Quod ut magis explicetur, & Adversariorum imaginatio ratione corrigatur.

Observandum est diligenter, quod Deus non dicitur fieri presens & existens in rebus, per hoc quod veluti a loco aliquo recedat, & rebus approximetur: sed per hoc quod in seipso immotus manens, trahat intra se, ex vi operationis suae transiens, res quas producit, easque e nihilo educendo, faciat sibi presentes. Unde sicut si ex vi operationis suae, haberet vim trahendi ad me, ex aliquo loco valde remoto atque distante, rem aliquam, & faciendo mihi illam presentem, mutatio non se teneret ex parte mei, sed ex parte illius rei quae traheretur ad me presentiam: ita quia quando Deus ex vi operationis suae, educit res ex nihilo, trahit illas intra vastitatem, & finem immensitatis suae, subique eas hoc modo coniungit, atque presentes facit, tota mutatio se tenet in illo contactu, atque presentia, ex parte creaturarum, & nullo modo ex parte Dei, qui ut dicitur Sapient. 7. in se permanens omnia movetur.

Ad secundum, nego sequelam: ad cuius probationem dicendum, quod si Deus produceret in spatiis imaginariis duo corpora inter se distantia, non esset actu, sed potentia tantum & virtute, in spatio imaginario intermedio. Ad illud vero quod dicitur in contrarium, nempe quod tunc divina substantia esset quata a se divisa, & veluti discontinua: Respondet hoc fundari in falsa imagine rerum spiritualium, quasi dividatur eorum substantia, si non continuatim ponatur in spatio, ita quod operetur in extremis, & non in medio: licet enim hoc sufficeret ad divisionem rei quanta, quae commensuratur spatio: non tamen ad divisionem rei spiritualis, quae est independentem a loco, & quae magis illum continet, quam contineatur ab illo. Sicut ergo dicemus in Tractatu de Angelis disp. 4. art. 3. quod Angelus potest esse in quatuor angulis alicujus aule, absque eo quod sit in spatio intermedio: quia potest illis applicare suam virtutem, absque eo quod in medio operetur: nec tamen propterea sequitur, ejus substantiam esse a se divisa, & veluti discontinuam; sed tantum illum ponere suam operationem, & applicare suam virtutem in extremis, & non in medio. Ita similiter licet Deus in spatiis imaginariis applicaret suam virtutem corporibus inter se distantibus, & non in medio: non divideretur in se, sed solum divideret effectus, & substantia ejus assisteret illis sic divisis, sine divisione sui: in quo oportet imaginationem transferre, eamque corrigere ex eminentia rei spiritualis, & independentia illius a loco corporeo.

Ad tertium nego etiam sequelam: ut enim aliqua res per accidens ad motum alterius moveri dicatur, duo requiruntur: primum est, ut illa circumscriptive, aut saltem definitive, sit in corpore quod movetur: secundum, ut in ordine ad terminum motus variat distantiam, ac proinde quod aeterna non sit essentialiter presens. Nam quando una manus v. g. movetur & applicatur alteri, tunc anima proprie non dicitur moveri localiter, etiam per accidens: Tum quia non est definitiva in sola manu, sed in toto corpore: Tum etiam, quia tota est non solum in manu movente, sed etiam in ea, quae est terminus motus, & applicationis alterius. Cum ergo in causa argumenti, utraque haec conditio deest: quia non est definitiva in illo corpore producto in spatiis imaginariis, quod moveretur in ordine ad mundum; nec esset abiens, sed substantialiter presens ipsi mundo, in ordine ad quem tale corpus moveretur, non diceretur moveri per accidens ad motum illius. Unde patet dissimilitudinem ad exempla adducta: nauta enim est in navi circumscriptive, & anima definitiva in corpore: praeterea illa non sunt substantialiter presentia loco, quae est terminus motus localis navis, vel corporis.

§. IX.

Explicatur varii modi quibus Deus dicitur esse in rebus.

Dico primo, Deum esse tribus modis in omnibus rebus: scilicet per essentiam, per presentiam, & per potentiam. Ita D. Thomas hic art. 3.

Probatur: Quia, ut ibidem exponit S. Doctor, videmus in rebus creatis, quod tripliciter potest quis esse in aliquo loco. Primo per suam substantiam, sicut Rex in throno in quo sedet. Secundo per presentiam, sicut est in aula sua, & in his ad quae potest ejus intuitus se extendere. Tertio per potentiam, sicut idem Rex est in toto regno: & Sol in visceribus terrae, quatenus ibi etiam distans, operari potest: Deus

Deus autem est presens omnibus rebus, his tribus modis. Primo quoad essentiam, quia adest omnibus ut causa efficiens, ut loquitur S. Doctor hic art. 3. id est, quia producit & conservat esse in omnibus rebus, portatque omnia verbo virtutis suae; quae virtus non est ab illo diffusa & separabilis, sed ipsamet Dei substantia, ut antea declaravimus. Secundo quoad presentiam, quia omnia sunt presentia & nuda oculis ejus, & ipse cognitione practica omnia regit, & speculativa omnia videt. Unde merito deridet Cyrillus Hierosolymitanus Catechisi 4. inestimabiles errores Gentilium, quorum aliqui Solem Deum feterunt, ut nocturno tempore sine Deo permanerent; alii Lunam, ut per diem, Deum non haberent suorum criminum inspectorem, & in ejus absentia, liberius peccare possent: Cum (inquit) aberraverint quidam ab uno Deo, alii quidem Solem ponebant, ut occidente Sole, noctis tempore sine Deo essent: alii vero Lunam, ut in die Deum non haberent. Alio Dei oculis effugiebant, ut ne in illo intiderent, Deo qui quandoque absentes essent, captarent.

Non sic Christiana Religio, quae nobis omni tempore, & omni loco presentem exhibet Deum, & oculos ejus Solem eductores, circumspicientes omnes vias hominum, ut dicitur Ecclesiastici 23. Unde Boetius lib. 5. de consol. praef. ultima. Magna nobis oculis indicata est necessitas bene vivendi, quae omnia agimus nosse oculos iudicis: cunctis cernentis. Quod etiam eleganter declarat Augustinus serm. 46. de verbis Domini, his verbis: Praedixit? Videtur. Tantas? videtur. Lucerna exstincta est? videtur. Ombra ingloriosus? videtur.

Tertio Deus dicitur esse in rebus per potentiam, quia potest operari in omnibus rebus quodquid vult, & in ditione ejus cuncta sunt posita, ut dicitur Esther 17. Et hoc tertio modo, Deus potest dici esse supra caelos, & extra hunc mundum, in locis, sui spatii imaginariis, quia ibi potest operari, & novos mundos producere. Circa quod Notandum est primo, magnum & notabile discrimen inter Deum & Angelum: cum enim divina virtus veretur circa nihil, tamquam circa proprium subjectum, & ex eo creaturas possit educere, potest dici esse per potentiam in spatiis imaginariis, quia in illis potest operari, & novos mundos producere: sicut vero Angelus, quia ille non operatur per virtutem creativam, sed educitivam, nec facit, sed praesupponit subjectum in quod operatur: unde cum nihil sit in spatiis imaginariis, circa quod possit operari, sui applicare suam virtutem, non potest dici ibi esse, etiam per potentiam.

Advertendum est etiam, hunc tertium modum presentiae distingui a primo: quia primus fundatur in actuali operatione Dei virtualiter transiente, ut supra ostendimus; iste vero in divina omnipotentia, quatenus potest ad extra operari. Unde hic modus presentiae competit Deo ab aeterno, quamvis alter illi conveniat solum in tempore. Item Deus dicitur esse in rebus per potentiam, quatenus divina potentia habet rationem causae efficientis: dicitur vero esse quoad essentiam per suam virtutem, vel per actionem virtualiter transentem, quatenus illa habet rationem causae formalis, ut antea explicatum est.

120 Tertio observandum est, quod licet Deus sit in omnibus rebus per essentiam, presentiam, & potentiam, specialiter tamen modo dicitur esse in Caelo Empyreo: primo ob loci huius dignitatem & presentiam; secundo, quia in eo specialius rutilat, ac splendet divina maiestas, quam in reliquis mundi partibus; tertio, quia ibi specialiter operatur, & beatis seipsum manifestat, ac fruendum exhibet. Unde Bernardus serm. 5. in dedicatione: Licet in omni loco sit, qui nullo clauditur loco, signanter tamen dicimus, Dominus vestri qui est in Caelis: quod aliter illic, & proprio quodam modo presentem se exhibet: non quidem ipse dixerit, sed diversis distinguens.

121 Dico secundo: Deus per gratiam & caritatem existit in anima iusti, speciali modo, & non solum dando dona sua, sed etiam personaliter inhabitando. Ita communiter nostri Thomista, contra Vasquez hic disp. 20. cap. 3. & Valentiam puncto 3. qui docent presentiam Dei in anima iusti, fieri solum per dona gratiae, non per substantiam, & realem essentia suae presentiam: eo modo (inquant) quo Sol, ratione caloris & radiorum, dicitur esse presens in remotissimis terrae partibus, ubi tamen secundum propriam substantiam non adest.

Nostra tamen conclusio est D. Thome infra q. 43. art. 3. ubi appellat errorem, sententiam dicentium non dari iustis Spiritum Sanctum, sed tantummodo ejus dona, & 4. contra Gent. cap. 18. dicit: Spiritus sanctus secundum substantiam suam inhabitat mentem. Idem docet Alensis l. p. q. 73. memb. 4. art. 1. & alii Theologi in l. dist. 14. Immo & ipse Seneca licet Gentilis, hoc videtur agnovisse, cum dixit in quadam Epistola: Deus ad homines venit, immo quod propius est, in homines venit, nulla sine Deo venit bona est.

122 Eadem veritas ratione suadet. Primo quia per gratiam & caritatem datur anima justificata Spiritus Sanctus, quantum ad propriam ejus substantiam, ut ostendimus in Theol. Gener. Tom. I.

Tractatu de Trinitate disp. 13. art. 3. & colligitur ex illo Apostoli ad Rom. 6. Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Adde quod per amorem amicitiae, amici non solum dant sua, sed etiam seipos, & potissimum cor & amorem: unde cum Spiritus Sanctus sit amor, & cor sanctissima Trinitatis, specialiter dicitur mitti & dari per infusionem gratiae. Nec sola Spiritus Sancti persona, sed tota sanctissima Trinitas, per caritatem fit realiter & intime presens animae iusti, Deum diligentes, ut testatur ipsemet Christus Joann. 14. his verbis: Si quis diligit me, diligetur a Patre meo, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Ex quibus locis aperte colligitur, quod Deus peculiariter modo distincto ab illis tribus generalibus, quibus est in omnibus rebus, est realiter & intime presens in anima iusti; nam si non esset realiter ibi presens peculiariter modo, non diceretur iustum recipere Spiritum Sanctum, immo totam sanctissimam Trinitatem, sed solummodo effecta gratia, quae sunt ejus effectus.

Secunda ratio petitur ex natura ipsius caritatis, quae est perfecta cum Dei amicitia, ut docet S. Thomas 2. 2. q. 23. art. 1. Amor enim amicitiae, juxta eundem S. Doctorem 1. 2. q. 28. art. 1. triplicem includit unionem, unam quam supponit, & quae consistit in hoc quod amans & amatus sint ejusdem conditionis, & similes inter se; amor enim, ut communiter dicitur, aut similes facit, aut invenit. Secundam, quam formaliter facit, quia ipse amor est quadam inclinatio & pondus in amatum, & unio, vel nexus amantis cum amato, vel ut loquitur Augustinus lib. 8. de Trin. cap. 10. Junctura quadam duo aliquis copulans, vel copulare appetens, amantem & quod amatur. Tertia est realis & physica, ad quam amantem tendit, & quam effective producit, quando est potens & efficax, unde cum amor Dei efficacissimus, & potentissimus sit, amicitia hominis ad Deum, triplicem illam unionem importat. Prima fit per gratiam, per quam homo aliquo modo assimilatur Deo, & fit confors & particeps divinae naturae, ut dicitur 2. Petri 1. Secunda consistit in caritate, quae est affectus hominis erga Deum. Tertia vero fit per realem presentiam, & inhabitacionem Spiritus Sancti, & totius Sanctissimae Trinitatis in anima iusti, quae unio consummatur in patria per gloriam, ubi Deus intime unitur intellectui beatorum, per modum speciei impressae & expressae, ut ostendimus in Tractatu de visione beata disp. 2. art. 3. Unde sicut lumen gloriae est ultima dispositio ad illam ineffabilem unionem, ita & gratia & caritas ad illam. Et rursus, sicut unio Dei cum intellectu beati, realis est, & fit, nec habet per rationem formali contactum immensitatis, licet illam praesupponat; ita & unio Dei cum anima iusti, per caritatem & gratiam. Denique, sicut si per impossibile, Deus non esset in Beatis, illis tribus modis generalibus quibus est in omnibus rebus; unio tamen per modum speciei, ad quam lumen gloriae disponit, sufficeret ut diceretur illis presens secundum suam substantiam & essentiam; ita si per impossibile non esset in iustis per suam immensitatem, per gratiam tamen & caritatem, fieret illis substantialiter presens.

Obijes primo cum Vasquez. D. Thomas hic art. 3. explicans unionem Dei cum anima, quae fit per gratiam docet quod Deus unitur animae, & adest illi, ut amatus in amante: Sed haec unio est solum objectiva, & secundum affectum, non autem realis, & secundum substantiam: Ergo &c.

Respondet quod quando S. Thomas dicit, quod Deus per gratiam unitur animae, & adest illi, ut amatus in amante, non est intelligendum de sola unione formali, in qua consistit amor, & quae est solum objectiva, & secundum affectum: sed de unione ad quam tendit, & quam efficit si fit potens & efficax; quae non est solum secundum affectum, sed etiam secundum realem presentiam amati cum amante, ut antea exposuimus.

Obijes secundo: In justificatione hominis, Deus non alio modo intelligitur esse in anima, quam ut infundens gratiam: Sed hic modus presentiae pertinet ad generalem existentiam Dei in rebus; illa enim (ut supra ostendimus) fundatur in operatione Dei virtualiter transiente: Ergo Deus non est aliquo modo speciali presens in anima iusti, per gratiam & caritatem.

Respondet negando Majorem: licet enim in justificatione hominis, Deus sit in anima per modum agentis & infundentis gratiam, qui modus pertinet ad operationem Dei virtualiter transentem: hac tamen presentia praesupposita, mediantibus donis gratiae in anima receptis, & presentem, & resultat in ea modus quidam specialis unionis, & presentiae, ratione cuius Sanctissima Trinitas dicitur venire ad nos, & mitti, vel dari Spiritus Sanctus, ut antea declaravimus. Nec talis presentia Dei ut possit, est solum affectiva, & intentionalis: sed etiam realis & physica, quatenus ipse Deus personaliter datur: aut mittitur, ut inhabitet, & sit presens in anima, non solum

per modum agentis, sed etiam per modum amici cony-

De hac mirabili & ineffabili presentia, & unione Dei cum anima iusti...

ARTICULUS VI

De immutabilitate Dei

Ad questionem 9. D. Thomae

DUO circa immutabilitatem Dei agit D. Thomas q. 9. primo demonstrat Deum esse omni modo immutabilem...

S. UNICUS

Demonstratur Deum esse omnino immutabilem, & omnem creaturam mutationem obnoxium

132 Dico primo: Deum esse omnino immutabilem. Conclusio est extra de fide, & colligitur ex variis scripturis...

Dico secundo omnem creaturam esse aliquo modo mutabilem, ac proinde perfectam immutabilitatem soli Deo competere...

133 Secunda ratio sumitur ex eo quod Deus est primum movens simpliciter. Nam cum omnis motus procedat ab aliquo immobili...

Tertia ratio petitur ex eo quod Deus est sua beatitudo nec indiget extra se quarere aliquid in quo beatificetur...

Quarta ratio desumitur ex summa Dei immutabilitate. Nam quod natura sua abstractione a materia, & esturpe conditionibus...

Denique eadem veritas inductione demonstrari potest. Quinque enim solum genera mutationum fieri possunt...

Similia habet Ildorus libro 1. de summo bono cap. 2. ubi divine immunitatis characteres sic describit...

134 Dico primo: Deum esse omnino immutabilem. Conclusio est extra de fide, & colligitur ex variis scripturis...

Ad hoc attributum noscitur possunt habere elegantissima Augustini verba lib. 1. de Civitate Dei...

Dico secundo omnem creaturam esse aliquo modo mutabilem, ac proinde perfectam immutabilitatem soli Deo competere...

135 Dico primo: Aternitas recte definitur a Boetio: immutabilitas vite tota simul, & perfecta possessio...

138 Sed homo praeter ceteris creaturis, mutationi obnoxius est. Quotidie (ait Zeno Veronenis Seru. de patientia) nobilitatibus gaudet...

ARTICULUS VII De aternitate Dei. Ad questionem 10. D. Thomae. 139 Constat ex supra dictis, Deum esse aeternum, & aternitatem illi soli proprie competere...

140 Secunda aternitatis radix est summa divina esse immutabilitas; sicut enim tempus, motum, & ita aternitas, perfectam immutabilitatem consequitur...

141 Dico primo: Aternitas recte definitur a Boetio: immutabilitas vite tota simul, & perfecta possessio...

142 Dico primo: Aternitas recte definitur a Boetio: immutabilitas vite tota simul, & perfecta possessio...

143 Dico primo: Aternitas recte definitur a Boetio: immutabilitas vite tota simul, & perfecta possessio...

144 Dico primo: Aternitas recte definitur a Boetio: immutabilitas vite tota simul, & perfecta possessio...

possessio, ad designandam eius immutabilitatem, stabilitatem, & indeficientiam; illud enim dicitur possidere, quod firmiter, & quiete habemus...

Secundo dicitur: tota simul, ut per hoc a tempore distingatur, cuius essentia tota simul non est...

Tercio dicitur, quod illa possessio vite est perfecta ad excludendum nunc temporis (inquit D. Thomas hic art. 1. ad 5.) licet enim nunc temporis totum simul sit...

Quarto dicitur quod aternitas est possessio vite, potius quam esse; quia, ut ibidem dicit S. Doctor in resp. ad 2. esse non se extendit ad operationem, sicut vivere, quod non solum de operatione, sed etiam de esse predicatur...

Tandem dicitur, quod aternitas est possessio vite immutabilis, ad designandam quod illa omni profusa termino careat, nec habeat, vel habere possit principium, aut finem...

S. II

Utrum aternitas includat rationem durationis, & mensuram respectu Dei?

Dico secundo: Aternitas est essentialiter duratio. Est contra Aureolum in 1. dist. 9. q. 2. art. 2. ubi docet aternitatem non esse durationem, sed ipsam divinam naturam, quatenus habet vim coexistendi infinito tempori...

Nostra tamen conclusio est D. Thomae hic art. 2. ubi ait: Deus est sua aternitas, cum tamen nulla altera sit sua duratio. Et in 1. dist. 19. q. 2. art. 2. docet hae tria nomina scilicet aternitas, tempus, & avum, durationem quandam significare...

eternitas est essentialiter duratio entis omnino immutabilis & necessaria, scilicet Dei.

Secundo probatur conclusio, destruendo praeceptum fundamentum Aureoli. Duratio ex vi sui proprii & praefati conceptus, non importat formaliter successione, sive extensionem prioris & posterioris, immo potius formalis successio diminuit perfectionem durationis: dicitur enim aliquid durare, quantum permanet in esse; quando autem amittit esse, amittit durationem: Ergo quanto minus amittit de esse, tanto perfectius durat; in successione autem clauditur aliqua amissio essendi, quatenus non eodem modo aliquid perseverat, neque est in actu, sed transit de potentia ad actum: Ergo successio non est de conceptu durationis, sed potius diminuit, & imperficit ipsam durationem: ex quo patet responso ad primum Aureoli fundamentum.

Ad secundum vero, dicendum cum D. Thoma in 1. diff. 8. q. 2. art. 1. ad 6. quod duratio ex ratione nominis importat quandam partium extensionem; quam attendens Boetius, noluisset in definitione aeternitatis, ut nomine durationis, sed perfectionis, ut significaret illam, non quantumcumque durationem esse, sed durationem immutabilem, indefectibilem, & indivisibilem.

Dico tertio: Aeternitas habet rationem mensurae respectu esse divini, non quidem formaliter, sed tantum virtualiter. Est contra Vasquez hic disp. 31. cap. 5. ubi docet in aeternitate includi essentialiter negationem mensurae, quod etiam docet Suarez in metaphysica disp. 50. sect. 4. Est tamen D. Thoma hic art. 5. ubi bis dicit aeternitatem esse mensuram esse permanentis.

Ratio etiam id suadet, illud enim per quod cognoscitur quantum sit res extensa, sive formalis, sive virtualis extensio, est mensura talis rei; nam ut docet Philosophus 10. metaph. cap. 2. & 3. mensura est id quo quantitas res fit dignoscimus, & quantitas ejus partes: Atque aeternitas Dei est ratio per quam cognoscitur, quantum Deus virtualiter in sua duratione sit extensus: Ergo aeternitas aliquam mensuram rationem includit.

Confirmatur primo: Omnis duratio est mensura esse actualis ad quod sequitur: nam tempus v.g. est mensura esse successivi motus, & aevum esse permanentis Angeli: Sed aeternitas virtualiter sequitur ad esse divinum omnino immutabile: Ergo est ejus mensura.

Confirmatur secundo: Aeternitas importat in suo conceptu perfectam uniformitatem durationis simplicissimam, qualis est divina: unde sicut motus primi mobilis, ratione sua uniformitatis, habet rationem mensurae, respectu rerum mutabilium, ita & aeternitas est mensura esse permanentis, & immutabilis.

Quod autem ratio mensurae quam includit, non sit ratio mensurae formalis, sed tantum virtualis, breviter ostenditur. Mensura formalis, & proprie dicta, importat relationem, ac proinde distinctionem realem inter mensuram & mensuratum: quia talis mensura ratio ponit terminationem in Deo, ut loquitur S. Doctor, non tamen intendit excludere a Deo rationem mensurae virtualis, infinitae, & adaequatae ipsi mensurabili; haec enim nullam in Deo arguit terminationem, aut imperfectionem: sicut nulla est imperfectio, quod attributa divina respiciant essentiam divinam, ut causam virtualem, & rationem a priori per quam confirmationem, responderet enim, id quod est infinitum non posse mensurari aliqua mensura finita, quia haec non adaequatur infinito, neque ab aliqua mensura extrinseca, quae sit uniformior & perfectior, quia respectu Dei, nihil perfectius esse potest; bene tamen per mensuram intrinsecam, & non minus infinitam, quam ipse Deus; sicut dicitur Deus comprehendere seipsum per suam cognitionem infinitam, & sicut bonitas infinita dicitur esse mensura amoris, quo se ipsum infinite diligit.

Ad secundam Confirmationem, patet etiam solutio ex supra dictis: ostendimus enim illas conditiones solum requiri ad rationem mensurae extrinsecam, vel formalis; non autem ad mensuram intrinsecam, aut virtualem; nam quando mensura est perfectissima, & intrinseca, ita habet rationem mensurae, quod interdum ipsi identificat ipsam mensuratum, ut constat in ipsis creaturis: tempus enim non solum est mensura motuum inferiorum, sed etiam motus primi mobilis in quo est; & aevum est mensura durationis supremi Angeli in quo est, & aliorum extra se. Unde ad exemplum de paternitate, in argumento adductum, neganda est paritas: duplex enim reperitur ratio discriminis. Prima est, quia paternitas est formaliter relatio, ac proinde essentialiter exigit realem distinctionem a correlativo: mensura autem, licet interdum fundet realem relationem ad mensuratum, non est tamen formaliter relatio. Secunda ratio discriminis sumitur ex parte fundamenti relationis patris ad filium, & mensura ad mensuratum; prima enim fundatur in actione generativa, unde cum de ipsa ratione actionis sit distinctio realis a suo termino producto, relatio

Ex quo impugnata manet sententia Vasquezii, & aperitur aequivoctio, quae laboravit in hac materia: licet enim aeternitas includat negationem mensurae limitatae & formalis, quae non potest Deo convenire, quia cum sit infinitus, & summe perfectus, nec potest adaequari per mensuram aliquam limitatam, nec subijci mensurae aliqua extrinseca, quia nihil extra Deum datur simpliciter & uniformiter: illa tamen, cum explicet in suo conceptu uniformitatem & regularitatem durationis divinae, quam alia attributa non explicant, dicitur notificare per modum mensurae, saltem virtualis, quantitatem durationis excellentiae divinae.

Ex his etiam confutatur aliorum sententia, qui docent aeternitatem esse attributum pure negativum, quod constituitur, vel per negationem successione, ut docet Scotus quodlib. 6. vel per negationem dependentiae ab alio, ut assertit Suarez loco supra citato: Aeternitas enim, ut supra ostendimus, est formaliter duratio divini esse, quae est aliquid reale & positivum; et enim realis & positiva permanentia in tali esse, & desitioni opponitur, quae negatio quaedam est: Ergo aeternitas non constituitur per negationem, sed potius alicui negationi opponitur.

Ad do quod negationes illae dependentiae vel successione, in quibus Scotus, & Suarez rationem formalem aeternitatis constitunt, possunt convenire aliis attributis: nam negatio dependentiae non convenit Deo formaliter, ratione aeternitatis, sed ex eo quod habet esse a se, & est communis omnibus aliis perfectionibus divinis; & similis negatio successione convenit immutabilitati, quae etiam motu & successione caret.

Ad do etiam, quod in definitione aeternitatis a Boetio tradita, praeter negationem termini, vel terminabilitatis, ponitur etiam positiva ratio uniformitatis, & mensura dicendo quod est tota simul & perfecta possessio: Ergo aeternitas non est attributum negativum, sed positivum; quamvis connotet aliquam negationem, & fundet aliquem respectum rationis, sine quo non potest a nobis perfecte intelligi. Unde quando D. Thoma hic artic. 1. dicit, Sicut ratio temporis consistit in numeratione prioris & posterioris in motu, ita in apprehensione uniformitatis ejus quod est omnino extra motum, consistit ratione aeternitatis, non loquitur de numeratione & apprehensione actuali, sed de aptitudinali, & radicali, quae est actualis numerationis, & apprehensionis fundamentum: vel ut alii dicunt, non loquitur de apprehensione, sed de objectiva.

§. III.

Solvantur argumenta Adversariorum.

Objicies primo cum Vasquez: Divus Thoma in 1. 148. diff. 19. quest. 1. artic. 1. ad 4. dicit, Divina magnitudo nullo modo est mensurabilis, vel mensurata, nec ab alio, nec a se, quia mensuratio ponit terminationem. Ergo aeternitas non habet rationem mensurae, respectu divini esse.

Confirmatur primo: Illud quod est infinitum non potest mensurari: Sed esse divinum est infinitum in duratione, sicut in perfectione: Ergo non potest ab aeternitate mensurari.

Confirmatur secundo: Omnis mensura duplicem importat imperfectionem Deo repugnantem: Prima est distinctio realis a mensurato, quia mensura & mensuratum relative dicuntur: unde sicut si pater non distinguitur a filio, hoc ipso tollitur ratio patris, ita si mensura realiter identificetur cum mensurato, hoc ipso ratio mensurae destruitur. Secunda, mensuratum quae tale, debet esse interius ad mensuram; alioquin si esset ei aequale, non erit major ratio, cur illud sit potius mensuratum quam mensura: Ergo aeternitas non potest esse mensura durationis esse divini.

Ad objectionem respondeo D. Thomam solum intendere, quod divina magnitudo non est mensurabilis ab alio, nec a se, tanquam a mensura formalis, & excedente mensuratum: quia talis mensura ratio ponit terminationem in Deo, ut loquitur S. Doctor, non tamen intendit excludere a Deo rationem mensurae virtualis, infinitae, & adaequatae ipsi mensurabili; haec enim nullam in Deo arguit terminationem, aut imperfectionem: sicut nulla est imperfectio, quod attributa divina respiciant essentiam divinam, ut causam virtualem, & rationem a priori per quam confirmationem, responderet enim, id quod est infinitum non posse mensurari aliqua mensura finita, quia haec non adaequatur infinito, neque ab aliqua mensura extrinseca, quae sit uniformior & perfectior, quia respectu Dei, nihil perfectius esse potest; bene tamen per mensuram intrinsecam, & non minus infinitam, quam ipse Deus; sicut dicitur Deus comprehendere seipsum per suam cognitionem infinitam, & sicut bonitas infinita dicitur esse mensura amoris, quo se ipsum infinite diligit.

Ad secundam Confirmationem, patet etiam solutio ex supra dictis: ostendimus enim illas conditiones solum requiri ad rationem mensurae extrinsecam, vel formalis; non autem ad mensuram intrinsecam, aut virtualem; nam quando mensura est perfectissima, & intrinseca, ita habet rationem mensurae, quod interdum ipsi identificat ipsam mensuratum, ut constat in ipsis creaturis: tempus enim non solum est mensura motuum inferiorum, sed etiam motus primi mobilis in quo est; & aevum est mensura durationis supremi Angeli in quo est, & aliorum extra se. Unde ad exemplum de paternitate, in argumento adductum, neganda est paritas: duplex enim reperitur ratio discriminis. Prima est, quia paternitas est formaliter relatio, ac proinde essentialiter exigit realem distinctionem a correlativo: mensura autem, licet interdum fundet realem relationem ad mensuratum, non est tamen formaliter relatio. Secunda ratio discriminis sumitur ex parte fundamenti relationis patris ad filium, & mensura ad mensuratum; prima enim fundatur in actione generativa, unde cum de ipsa ratione actionis sit distinctio realis a suo termino producto, relatio

relatio paternitatis, non solum ratione sui, sed etiam sui fundamenti, importat distinctionem realem a filio: at vero mensura antecedenter ad relationem quam fundat, non importat aliquam actionem emissivam, & productivam mensurati, sed solum importat quod sit perfectissima, & uniformis in suo genere, & quod possit applicari & conjungi mensurato: unde quanto perfectior est mensura, tanto majorem requirit uniformitatem, & tanto perfectius conjungitur suo mensurato, subindeque cum aeternitas sit mensura perfectissima, summe conjungitur suo proprio mensurato, ita ut habeat identitatem cum illo.

Objicies secundo: Si aeternitas haberet rationem mensurae, vel hoc ei competeret respectu Dei, vel respectu creaturarum? Neutrum dici potest: Ergo rationem mensurae non habet. Major vero, Minor etiam manifesta videtur: aeternitas enim habet omnimodam identitatem cum Deo, cum enim sit ipsam Dei duratio, ab illo, ne per rationem quidem distinguitur: cum rebus vero creatis nimium excellat, ac disproportionem; nam illa est infinita, immutabilis, indivisibilis, & tota simul; res vero creata, & temporales, finitae sunt, mutabiles, & successivae, & praeterito, praesenti, & futuro constant.

Confirmatur haec secunda pars: Aeternitas vel prius mensurat unam partem motus & temporis, quam alteram, vel totam successione temporis simul attingit. Neutrum dici potest: Ergo nullo modo potest esse mensura, saltem respectu rerum temporarium, & successivorum. Confirmatur etiam: Antecedens vero probatur. Nam primum est contra rationem aeternitatis, quae non habet successione in mensurando, sed est tota simul possessio rei mensurate: secundum vero est contra rationem temporis, quod non potest simul coexistere secundum omnes sui partes, sed in continuo fluxu & successione partium priorum, & posteriorum consistit.

Ad objectionem respondeo, negando Minorem, quantum ad utramque partem: aeternitas enim mensurat durationem esse divini, tanquam mensura ejus homogenea, propria, & adaequata: durationes vero creatas & inferiores, ut illarum mensura inadeguata, & superexcedens.

Ad primam probationem in contrarium, dicendum est, quod ipsamet Dei duratio, secundum diversos conceptus inadeguatos, habet rationem mensurae & mensurae: mensurati quidem, in quantum dicit quantitatem, seu extensionem virtualem infinitam; mensurae vero quatenus explicat summam uniformitatem, & immutabilitatem in durando. Sicut divina natura, ut eminenti quodam modo

habet rationem intellectionis, & objecti specificativi, simul habet rationem mensurati, & mensurae, secundum diversos respectus, ut supra annotavimus.

Ad secundam probationem dicendum, quod ille excessus, ac disproportionem, quae inter aeternitatem, & durationes creatas reperitur, solum impedit, quod sit eorum mensura homogenea, propria & adaequata, non tamen quod sit illarum mensura, inadeguata, & excedens, qui excessus praecipue attenditur in duobus: primo quoad extensionem virtualem, quae est infinita, utpote carens principio & fine: secundo quantum ad modum mensurandi quia modo immutabili mensuratur res temporales & successivas, nec per numerationem, aut replicationem, sicut libra mensurat pondus, & ulna pannum, sed per summam unitatem, & indivisibilitatem. Unde D. Thoma 1. contra Gent. cap. 66. Proposio aeternitatis ad totam temporis durationem est sicut proportio indivisibilis ad continuum: non quidem ejus indivisibilis, quod terminus continui est, quod non adest cuilibet parti continui, (hujus enim similitudinem habet infans temporis) sed ejus indivisibilis quod extra continuum est, cuilibet tamen parti continui, sive pacto in continuo signato coexistit; nam cum tempus morum non excedat, aeternitas, quae extra motum est, nihil temporis est. Rursus cum esse aeterni nunquam deficiat cuilibet tempore, vel instanti temporis praesentialiter adest aeternitas. Quidquid igitur in quacumque parte temporis est, coexistit aeterni quasi praesens eidem, est respectu alterius partis temporis, sit praeteritum, vel futurum.

Ex hoc patet responso ad confirmationem: dicendum est enim, quod aeternitas, non successe, sed simul ex parte sui mensurat omne tempus, & res quae in illo existunt. Nec propterea est divisibilis, quia coexistit rei divisibili; nam ei non coexistit per modum adaequationis, sicut quantitas bipalmaris, alteri ejusdem magnitudinis commensuratur, sed per modum virtutis & continentiae eminentialis: sicut anima coexistit corpori, & Angelus loco; vel sicut centrum, quamvis indivisibile, coexistit tamen omnibus lineis, a circumferentia ad illud deductis: ut in Tractu de scientia Dei disp. 4. art. 7. latius exponemus, explicando modum quo futura contingencia sunt Deo praesentia in sua aeternitate. Agemus etiam in Tractu de Angelis disp. 4. art. 4. digressionem unam, de aevum, quod est diminuta quaedam aeternitatis participatio, existens in substantiis spiritualibus, & corporibus caelestibus. Quenam vero sit mensura visionis beatificae declarabimus Tractu sequenti disp. 6.

TRACTATUS SECUNDUS.

DE VISIONE DEI, ET NOMINIBUS EJUS.

Ad Questionem 12. & 13. D. Thomae.

PRAEFATIO.

Riplex a Theologis distingui solet Dei cognitio, quae Philosophi, Fideles, & Beati, triplici gradu ad Deum ascendunt. Altera naturalis est, & rebus quae sensu percipiuntur orta; altera naturam superat, quae ne demum divinitus altera, sive revelatione in Christiana religione mysteriis, veluti per cancellos se prodit; Beatis mensuris quae tantum splendorem ferre possunt, in aperum producit. Si liber hic pauculum meo & ex rebus percepta cognitione, quae ceteris inferior, & pedes Dei vestigia, in sub transitu rebus impressa certissima; divinitatis scilicet, potentia, bonitatis, & sapientiae argumenta, quae ut amplissimum speculum mundum exhibet, in quo invisibilia Dei, per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur, ad Roman. 1. Secunda altius videtur assurgit, sed Dei faciem obvertentis, posteriora solum inspicit: Posteriora mea videbis, faciem autem meam videre non poteris, Exod. 33. Tertiam nihil laet, sed pleno & clara intuitu, beata mensurae & suspensae promissa fuerat, Isak. 33. Regem in decore suo videbunt oculi ejus. Denique, ut abscondit, commiscet, inter hujus vita noctem, & aeternitatis diem, auream in medio postam, & utriusque confusum, ut eleganter exponit Gregorius Magnus lib. 29. in Job cap. 2. his verbis: Quid in hac vita omnes qui veritatem sequimur nisi aurora liquis non caremus. Clara demum aperitque Dei visio, quae aeternis splendoribus, & fidei umbras, & ignorantiae tenebras depellit, plena meridies est, quam olim Spenser operatur Cantab. 1. Indica mihi quem diligit anima mea, ubi passas, ubi sed stare & vigilare oportet, propter timores nocturnos. Heu nec clara lux, nec plena refectio, nec mansio tuta, & idea indica mihi, ubi passas, ubi cubes in meridie. Vultum tuum Domine requiro. Vultus tuus meridies. O v. Operenne sollicitum: quando jam non inclinatur dies! O lumen meridianum! O vernalis tempestas! O aetiva venae hae igitur ineffabili visione, votorum nostrorum meta, & laborum mercede, quae (ut ait Augustinus tract. 34. in Joann.) desiderari potest, concupisci potest, suspirari potest, verbis explicari non potest, hoc Tractatu differendum est, quae pro majore claritate in sex disputationes dividemus. Prima quid de ejus possibilitate sentiendum sit, ostendet. Secunda de veritate, specie, & luminis quibus principis, productur, naturam, & varia munera explicabunt. Quarta visionem ipsam